

GANDHI, GANDHISME OG SYNKRETISME

av

OLAV HODNE

En ung, engelsk admiraldatter, Madelaine Slade, kjøpte Romain Rollands bok om Gandhi. Hun skriver om dette i forordet til Gandhis bok «Letters to a Disciple»:

«Jeg leste og leste, og som jeg leste, begynte morgendemringen i mitt hjerte å skinne klarere og klarere; og da jeg var ferdig, øste sannhetens sol sine stråler inn i min sjel. Fra det øyeblikk av visste jeg at mitt liv var innviet Bapu.»

Et år senere ble hun opptatt i Gandhis ashram nær Ahmedabad, og fulgte ham siden i tykt og tynt. Da hun i slutten av januar 1948 fikk nyheten om Gandhis tragiske død, utbrøt hun: «Bapu, Bapu, så det er skjedd.» Og i det samme kom det en følelse av fred over henne som overgikk endog det forferdelige sjokk. «For meg,» sier hun, «var det bare to, *Gud og Bapu. Og nå er de blitt ett.*»

Miss Slade er et slående eksempel på den hengivenhet og tilbedelse som millioner av mennesker nært og nærer overfor Gandhi. Han bærer tilnavnet *Mahatma*. Det betyr: stor ånd. Det er ikke mange som er verdig til et sådant navn. Han blir også kalt «Den indiske nasjons far». En kan gjerne si at det første tilnavnet peker hen på hans religiøse innsats, det siste på hans politiske. Nehru taler om «den gandhiske æra» i en tale han holdt etter Gandhis død: «Tretti—forti år siden begynte i India hva som blir kalt den gandhiske æra. I dag har den tatt slutt. Og likevel tar jeg feil, for den er ikke over. Kanskje den først nå har virkelig begynt, skjønt på en noe annen måte . . . Må hans minne inspirere oss og hans lære lyse opp vår veg.»

I vår sammenheng er det ikke Gandhis nasjonale innsats, som for India vanskelig kan vurderes høyt nok, som interesserer,

men hans religiøse. Og av særlig interesse er hans forhold til kristendom og kristen misjon.

Var Gandhi en kristen? Det er mange som har stilt det spørsmålet. I sin bok «Mahatma Gandhi's Ideas» siterer den kjente India-misjonær C. F. Andrews en Sør-Afrika-misjonær, J. J. Doke: «Gandhi er ikke kristen i noen som helst ortodoks betydning. Kanskje har ortodoks kristendom seg selv å bebreide for dette . . . Hva interesse har den kristne kirke i Johannesburg vist de tusener fra China og India som i årevis har bodd i vår midte? Praktisk talt ingen! Er de blitt oppmuntret til å tro at de også er sjeler for hvem Kristus døde? På ingen måte!»

Når dr. B. Pattabhi Sitaramayya kort skal karakterisere «den gandhiske æra», så kaller han den *en indisk renessanse*. Her treffer han uten tvil spikeren på hodet. For selv om Gandhi i mangt og meget øste av kristne kilder, og også førte det som for ham var det essensielle i kristendommen inn i sin lære, så har dog framfor alt hinduismen formet hans ideer og handlinger. *Det Gandhi ville, var en fornyet og rensset hinduisme*. Derfor tok han ikke avstand fra hinduismen, men bare fra dens utvekster og misbruk. I 1915 besøkte han således Kumbh Mela som blir holdt ved Hardvar i Nord-India hvert tolvte år. «Her vandret jeg omkring,» sier han, «og betraktet pilegrimene. Og jeg la mer merke til deres åndsfraværenhet (absent-mindedness), hykleri og sløvhet, enn deres fromhet. Svermen av sadhuer syntes bare å være født til å nyte livet. Her så jeg en ku med fem føtter. Jeg ble forbauset, men folk som kjente til det, kunne fortelle meg at den femfotede ku var et offer til folks grådighet. Jeg fikk vite at den femte foten var kuttet av en levende kalv og podet inn i kuas skulder. Resultatet av denne dobbelte grusomhet var å flå penger ut av de uvitende. Det var ingen hindu som ikke ville bli tiltrukket av den femfotede ku, og ingen hindu som ikke ville ødsle sin godgjørenhet på slik en mirakuløs ku.»

Men Gandhi var også overbevist om at det mellom de tallrike menneskeskarer var mange som var kommet for selv-renselse og i meritorisk hensikt. Men at det han her var vitne til kunne

oppløfte sjelene, det var det en umulighet for ham å innse. Tanken på dette ga ham en søvnløs natt. Han tenkte på disse fromme sjeler midt blant alt hykleriet. Dersom pilegrimsreisen til Hardvar i seg selv var synd, da måtte han offentlig protestere mot den, og alt den neste dag forlate Kumbh Mela. Men dersom pilegrimsreisen til Kumbh Mela og Hardvar ikke var synd, da måtte han pålegge seg selv en handling av selvfornektelse for å sone for de bestående overtredelser der og for å rense seg selv.

Gandhi ble stående ved det siste, og som soning besluttet han å begrense sin daglige diet til fem bestanddeler og ikke spise etter solnedgang. (Han spiste senere aldri etter kl. 16.30.)

Gandhi kom altså til det resultat at pilegrimsreisen var nyttig og fortjenstfull, men misbrukene måtte det sones for. Han forteller også om et besøk til det store Kalitemplet i Calcutta. Det virket heslig på ham. Særlig var han imot at det ble ofret geiter til Kali. Han hevdet at dyreoffer ikke hørte til hinduismen og forsøkte å skape en opinion imot det. Han gjorde også de kaste-løses kamp til sin egen. Gandhi hevdet at «urørbarheten» var en parasitt som tærte på hinduismens vitalitet. En «urørbar» (untouchable) må ikke røre en kastehindu eller noe som en kastehindu rører ved. Følgelig må han ikke gå inn i et tempel, hjem eller en forretning osv. som tilhører kastehinduene. Gandhi ga de kasteløse tilnavnet «harijan» (Guds barn), og kjempet en innbitt kamp for å fjerne denne skamplett fra hinduismen. Han møtte her stor motstand fra ortodokse hinduer.

Men om Gandhi kjempet for å få bort disse og andre misbruk i hinduismen, så var og forble han like fullt rotfestet i den. Han kaller seg selv en «sanatani hindu». Det menes bokstavelig en *evig og uforanderlig hindu*.

«Jeg kaller meg selv en sanatani hindu,» sier han, «fordi jeg tror:

1. På Vedaene (de eldste hinduskrifter), på Upanishadene (de tidligste filosofiske skrifter), på Puranaene (de eldste hindu-legender) og på alt som går under navn av hinduskrifter og derfor på avatarene og gjenfødelse.

2. Jeg tror på varnashrama dharma (det religiøse kaste-

vesen) i strengt vedisk forstand, men ikke i dets nåværende populære og grusomme betydning.

3. Jeg tror på «bevarelsen av kua», i en mye mer utstrakt betydning enn den populære.

4. Jeg kan ikke si at jeg ikke tror på avgudsdyrkelse.

5. Jeg tror sammen med enhver hindu på Gud og hans enhet, på gjenfødelse og frelse.

6. Jeg tror ikke på den eksklusive guddommelighet av Vedaene. Jeg tror at Bibelen, Koranen og Zend Avesta er like mye guddommelig inspirert som Vedaene.»

Det sentrale i hinduismen ligger, etter Gandhis mening, i «kuas bevarelse» (Cow Protection). «Kuas bevarelse er for meg et av de mest vidunderlige fenomen i all menneskelig utvikling», sier han. «Kua betyr for meg hele den sub-humane verden. Gjennom kua realiserer mennesket sin identitet med alt som lever. Hvorfor kua ble utvalgt for guddommeliggjørelse, er tydelig for meg. Kua var i India den beste ledsager for mennesket, som ikke bare ga melk, men som også gjorde jordbruket mulig. Kuas bevarelse er hinduismens gave til verden. Hinduismen vil leve så lenge der er hinduer som beskytter kua.»

Ut fra dette skulle det være klart at Gandhi ikke var noen kristen, og heller ikke på noen som helst måte ga seg ut for å være det.

Men på den andre siden er det heller ingen som kan nekte at Gandhi var sterkt påvirket av Kristi liv og lære, og at han også har trukket mange kristne tanker inn i sin egen lære.

Både i England, Sør-Afrika og India kom Gandhi i kontakt med kristne og med misjonærer. Han studerte Bibelen og leste en hel del kristen litteratur. Men det synes som om hans søken etter sannheten stadig har ligget på et etisk og filosofisk plan — ikke troens. Og de kristnes liv var en stadig anføttelse for ham.

Han verdsatte og beundret høyt personen Jesus og hans selvfornektende liv som endte med korsdøden. Kristi død på korset var et stort eksempel for verden, men at det var noe som helst

mysteriøs eller mirakuløs kraft i den, det kunne ikke hans «hjerne» godta. Og de kristnes fromme liv ga ikke noe som helst som ikke livet til mennesker av andre religioner hadde gitt.

Gandhi fant Jesu budskap til verden i Bergprekenen. «Dersom jeg bare hadde Bergprekenen og min egen tolkning av den å se i øynene, da ville jeg ikke nøle med å si: Jeg er en kristen.»

Bergprekenen kunne han ikke rose nok. Og tanker fra den danner grunnstenen i hans eget religiøse system. Ved siden av Bergprekenen fikk også Tolstoys bok «Guds rike er innen i eder», uhyre mye å si for ham. Her fant han tanker som falt fullstendig sammen med hans egne. Men ingen bok fikk dog slik betydning for ham som Bhagavad Gita (Himmelsangen) (skrevet mellom 5. og 2. årh. f. Kr.). Han lærte Gita nærmest utenat. Om Gita sier han bl. a.: «Gita er i dag ikke bare min Bibel eller Koran, den er mer enn det — den er min mor. Jeg mistet for lenge siden min jordiske mor som fødte meg; men denne evige mor har fullstendig fylt hennes plass ved min side siden den gangen. Hun har aldri forandret seg, hun har aldri latt meg i stikken. Når jeg er i vansker eller bekymringer, søker jeg tilflukt ved hennes bryst.»

I India bruker enhver stor morallærer og åndelig leder før eller senere å grunne en såkalt ashram i den hensikt å gi en konkret utredning av sine egne ideer. Gandhi grunnla i 1915 i nærheten av Ahmedabad en ashram som ble kalt Satyagraha Ashram. (Satyagraha oversettes best med: besluttsom fastholden av sannheten.) For den som vil bli opptatt i denne ashram, gjelder en hel del regler som de må avgi løfte om å holde. Vi skal her kort omtale noen av de viktigste av disse regler.

1. *Satya* (Sannhet). Sannhet og Gud er synonyme. «Gud er ikke en person», sier Gandhi. «Gud er et evig prinsipp. Derfor er det jeg sier at Sannhet er Gud.» Det er hindufilosofien som former hans syn her. Ifølge hindu tankegang er alt det materielle og legemlige bare maya (skinn, uvirkelighet). Det egentlig værende, selve virkeligheten, er den sjelelige verden. Alt som er godt, edelt, rent og rettferdig hører denne sjelelige virkelighet til. Satya er derfor ikke bare sannhet i konvensjonell betyd-

ning, men det er en eksistensiell virkelighet som intet ondt kleber ved.

2. *Ahimsa* («non-violence», «ikke-vold», som det vanligvis blir oversatt med). *Ahimsa* er et sanskrit-ord som det er meget vanskelig å finne en dekkende betydning for i oversettelse. Prefikset «a» er en nektelse og betyr «ikke», og ordet blir, som alt nevnt, vanligvis oversatt med «ikke-vold». Men ifølge Vincent Shean legger ikke Gandhi noe negativt i det, men noe i høyeste grad positivt. I Gandhis egen tolkning kommer *ahimsa* ganske nær det kristne «kjærlighet».

Ahimsa betyr at du ikke skal gjøre noen noe vondt, ja, det gis ikke engang rom for en ukjærlig tanke, ikke engang mot en som selv betrakter seg som en fiende av deg. For en som følger denne lære, gis det ikke rom for en fiende. Det var *ahimsa* som dannet grunnlaget for Gandhis passive motstand som ble et slikt fryktet våpen i kampen for Indias frihet.

3. *Khaddar*, dvs. du skal selv spinne, og ikke bære andre klær enn de som er hjemmelagd. Dette har utviklet seg til rituell spinning som utføres i stor stil på Gandhis fødselsdag.

Gandhis åndelige streben ligger helt på det etiske plan. Gandhi spør ikke «Hvorfor lever jeg?», men «Hvordan lever jeg?» Han sier: «Ubegrenset streben etter fullkommenhet er vår menneskerett . . . Det gis ingen annen Gud enn Sannheten.» Gud er et etisk prinsipp. Gud virkeliggjøres i menneskets egen sjel. Den «stille indre stemme» er Guds røst . . . Jeg vet at jeg aldri kjenner Gud, dersom jeg ikke kjemper imot det onde enda til på bekostning av livet selv . . . Jo renere jeg forsøker å bli, desto nærmere føler jeg at jeg er Gud.»

Det er mange som har sammenlignet Gandhi og Kristus. Særlig i Gandhis villighet til å lide har man funnet en parallell til Jesu lidelse. Det er ikke anledning til å gå inn på dette nærmere her. Men jeg siterer W. Hellinger: «I den lidende Jesus møter vi det sanne menneske og den sanne Gud. Hos den lidende Gandhi møter vi en yogi som strevde etter fullkommenhet og ville realisere sitt eget jeg.»

Hvordan stilte så Gandhi seg til kristen misjon og til misjo-

nærene? Han har nok mye godt å si om misjonens gjerning i sin alminnelighet, men utviklingen hos ham gikk mer og mer i kritisk lei.

Han skriver i sitt blad Harijan (28. september 1935): «Det er en overbevisning som daglig vokser hos meg, at den store og rike kristne misjon vil yte India virkelig hjelp, dersom den kan overtale seg selv til å innskrenke sin aktivitet *til humanitær tjeneste* — uten det videre motiv, nemlig å omvende India, eller i det minste hennes uforfalskede (naturlige) landsbyboere, til kristendommen, og derved ødelegge deres sosiale overbygning, som på tross av sine mange mangler har motstått alle stormløp både innenfra og utenfra gjennom uminnelige tider.»

Men her kunne ikke misjonen følge Gandhis ønske, og dermed er det også forståelig at han innerst inne ikke finner seg på bølgelengde med den og dens tjeneste i India. Og selv om han i sin lære hevdet at den ene religion kunne være likeså sann som den annen, så maktet han ikke alltid å vise den rette sympati overfor kristendommen. Da således hans egen sønn i 1937 ønsket å gå over til kristendommen, nektet Gandhi ham dette. Men han tillot ham å bli muhammedaner.

Hellinger sier om dette: «Denne episoden slår med all ønskelighet fast at her er det noe som ikke stemmer . . . Alle religioner er like . . . Sannheten virkeliggjøres i ens eget jeg . . . Ikke engang tankene må være fiendtlige. Var det ikke slik Mahatma talte? Hvor kommer da «den store sjels» intoleranse fra? Det skulle vel ikke være så at Gandhi flyktet for den levende Gud for den oppdiktete guden Satyam (den Gud som virkeliggjøres ved askese og lidelse), som han ville virkeliggjøre i sin egen sjel. *Det inkonsekvente i Gandhis stilling til kristendommen kan kanskje forklares med at det han anså for kristelig, det ville han selv befordre inn i hinduismen, og alt som går utover det, regner han som angrep på sin personlige autoritet.*»

Det er vanskelig å si hvor mye av Gandhis lære som blir av varig betydning for India. Det tales og skrives stadig om Gandhi og hans ideer, og det er vokst fram en anselig Gandhi-litteratur både i og utenfor India. Et nasjonalt minnefond er opprettet.

Det tar sikte på bl. a. å samle og oppbevare alt det han har skrevet, beskytte og verne om steder som har spilt en stor rolle i hans liv, oppbevare relikvier og utbre hans ideer til den kommende slekt osv.

Det er vel ingen tvil om at Indias ledende statsmenn ikke føler seg forpliktet på Gandhis lære om ahimsa — som på mange måter er hovednerven i hans lære. Vi kan bare nevne et eksempel som Gandhis morder Godse. Han ble dømt til døden og hengt for sin ugjerning. Det er imot Gandhis «kjærlighetslov». Vi kan videre nevne det dagsaktuelle Kashmir-problemet og Indias stilling til Pakistan. Gang på gang blir det fremhevet at de indiske tropper er parat til å kjempe for Indias ære osv.

Derimot har hans synkretistiske ideer fått langt mer utbredelse, og dette virker igjen tilbake på kristen misjon og kristendommens utbredelse i landet. Louis Fisher nevner en liten episode fra et kort samvær med Gandhi: «I 1942 var jeg Gandhis gjest i en uke. Det var da bare én dekorasjon på jordveggen i hans hytte, et bilde av Jesus Kristus i sort og hvitt og med inksripsjonen: 'Han er vår fred'. Jeg spurte Gandhi om dette. 'Jeg er en kristen', svarte han. 'Jeg er en kristen, en hindu og en muslim og en jøde.'»

Den 13. januar 1948 foretok Gandhi sin siste faste. Da han brøt fasten, ble det lest fra parsiske, muhammedanske og japanske skrifter. Det ble også lest et hinduvers som lyder slik: «Led meg fra usannhet til sannhet, fra mørke til lys, fra død til udødelighet.» Til slutt sang et kor av jenter en hindusang og Gandhis kristne yndlingssalme:

«When I survey the wondrous cross
On which the Prince of Glory died,
My richest gain I count but loss,
And pour contempt on all my pride.»

Dette synkretistiske eksempel av Gandhi har grepet om seg over alt i India. Jeg kan f. eks. nevne feiringen av Gandhis fødselsdag 2. oktober som feires som en stor nasjonaldag. The

Statesman (3. oktober 1952) skildrer feiringen i Calcutta: «Etter yagna (rituell spinning) ble det holdt et bønnemøte. Det ble lest og forklart avsnitt fra Gita, Koranen, den buddhistiske Tri-pitaka og Bibelen.» Ifølge samme blad (30. januar 1954) ble republikkens dag — den 26. januar — feiret med store festligheter. Bl. a. ble det i Calcutta holdt en «all faiths» gudstjeneste som endte med rituell spinning i regjeringsbygningen.

En opplever jo atskillig av dette religionsblanderiet når en oppholder seg en tid i India. En dag besøkte jeg en ashram hvor noen sadhuer holdt til. Vi ble meget vennlig mottatt. Etterat vi hadde talt sammen en stund, spurte en av dem: «Vil dere se våre altere hvor vi tilber?» Og så førte de oss til noen små hytter. Inne i hver enkelt hytte hadde de bygd et alter for en gud. Da vi ble vist inn i det siste, sa vår ledsager: «Se her, her har vi et alter for Kristus som vi ofrer og ber til hver dag.»

En dag kjøpte jeg et lite bilde i en basar. Bildet bærer overskriften: «Apostle of Peace and Unity.» Midt på bildet er Gandhi avtegnet med en glorie om sitt hode. Ved hans føtter brenner den hellige ild. Bak ham er avtegnet tre personer, to indiske guder og Kristus på korset.

Det er klart at denne synkretisme setter merker og vanskeliggjør tilegnelsen av det kristne budskap. Taler du med en hindu om Kristus, så vil han være enig med deg i mangt og mye. Ja, han erkjenner gjerne at han tilber Kristus. Men når en kommer til det sentrale i kristendommen, da er han ikke lenger med — og føler heller ikke at han har noen grunn til det. Et nærliggende eksempel som han gjerne griper til, er dette: «Se på landsbyen der den ligger. Det fører mange stier til den. Du kan komme fra sør eller nord, øst eller vest. Du kan komme på en liten sti eller en bred veg. Det betyr ikke så meget hvilken sti eller veg du gjør bruk av. Det som betyr noe, er at alle vegene fører til det samme mål.»

Slik har også Gandhi vist oss at der er noen sannhet i alle religioner, de har alle sett noe av det guddommelige lys. «Derfor er vi visse på at vi alle engang kommer til det samme mål, dersom vi streber rett. Det er ingen nødvendighet at vi skifter re-

ligion. Ja, vi tror at vår religion rett sett er den beste, men vi tar også gjerne med det beste i de andre religioner.»

Jeg begynte med å nevne Madelaine Slade og hennes «omvendelse» til Gandhi og hennes Gandhi-tilbedelse. Det er millioner som slutter seg til hennes bekjennelse. Vi kan bare minne om noen ord av Nehru da Gandhi døde: «Lyset har sluknet, sa jeg, og dog tok jeg feil. For det lyset som skinte i dette land, var ikke noe ordinært lys. Lyset som har opplyst dette landet i så mange år, vil opplyse dette landet i mange flere år, og etter tusen år vil dette lyset fremdeles bli sett i det, og det vil gi trøst til utallige hjerter. For det lyset representerte noe mer enn det umiddelbart nærværende; det representerte den levende tro . . . den evige tro, som påminner oss om den rette vegen, som drar oss fra feil, som fører dette land til frihet.»

Og selv om ikke Gandhi ville være noen religionsstifter eller gjorde krav på å være noe annet enn et alminnelig menneske, så er ikke vegen lang fra den religiøse førerskikkelse han representerer, til avatarens guddommelighet. Og Vincent Shean er nok i samsvar med virkeligheten når han sier: «Gandhi er allerede innstallert i folkebevissthetens pantheon — og avbildninger av ham i templene er ikke lenger uvanlige.»

K I L D E R

Mahatma Gandhi: *The Story of my Experiments with Truth*. London 1940.

Mahatma Gandhi: *Letters to a Disciple*. New York 1950.

J. Nehru: *Mahatma Gandhi*. Calcutta 1949.

C. F. Andrews: *Mahatma Gandhi's Ideas*. London 1930.

B. Pattabhi Sitaramayya: *Gandhi and Gandhism*. Allahabad 1942.

Vincent Shean: *Lead, Kindly Light*. New York 1949.

W. Hellinger: *India — eventyrlandet og virkeligheten* (norsk overs.). Oslo 1950.

M. K. Gandhi: *Christian Missions: Their Place in India*. Ahmedabad 1941.

L. Fisher: *The Life of Mahatma Gandhi*. Vol. II. Stuttgart 1953.